

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2018

YEARBOOK

2018



ГОДИНА 9
БРОЈ 12

VOLUME IX
NO 12

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ



ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2018
YEARBOOK

ГОДИНА 9
БР. 12

VOLUME IX
NO 12

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY



ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

вонр. проф. Драгана Кузмановска

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боев

проф. д-р Лилјана Колева-Гудева

проф. д-р Виолета Димова

вонр. проф. Драгана Кузмановска

проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска

проф. д-р Светлана Јакимовска

доц. д-р Ева Горѓиевска

Редакциски одбор

- проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Нецати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Цанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамариќ – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Ѓуришиќ-Бекановиќ – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
доц. д-р Марија Тодорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија
проф. д-р Светлана Јакимовска, доц. д-р Марија Кукубајска, проф. д-р Луси
Караниколова-Чочоровска, доц. д-р Ева Горѓиевска, проф. д-р Махмут Челик,
проф. д-р Јованка Денкова, доц. д-р Даринка Маролова, доц. д-р Весна Коцева, виш
лектор м-р Снежана Кирова, лектор м-р Наталија Поп-Зариева, лектор м-р Надица
Негриевска, лектор м-р Марија Крстева

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

доц. д-р Ева Горѓиевска

Јазично уредување

Лилјана Јовановска

(македонски јазик)

лектор м-р Биљана Петковска, лектор м-р Крсте Илиев, лектор м-р Драган Донеv
(англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров, Благој Михов

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип Р. Македонија



**YEARBOOK
FACULTY OF PHILOLOGY**

For the publisher:

Ass. Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Editorial board

Prof. Blazo Boev, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Violeta Dimova, PhD

Ass. Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Ass. Prof. Eva Gjorgjievska

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD — University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD— University of Gazi, Turkey

Prof. Ridvan Canım, PhD— University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD— University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD— University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD — University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer— University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kkona, PhD— Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD— University Josip Juraj Strosmaer, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD— University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD— University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD— University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD— Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD— Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD— University Neoflt Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA— University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD— University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD— University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Ass. Prof. Marija Kukubajska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD, Ass. Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD, Ass. Prof. Darinka Marolova, PhD, Ass. Prof. Vesna Koceva, PhD, lecturer Snezana Kirova, MA, lecturer Natalija Pop-Zarieva, MA, lecturer Nadica Negrievska, MA, lecturer Marija Krsteva, MA

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Ass. Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Language editor

Liljana Jovanovska

(Macedonian language)

lecturer Biljana Petkovska, lecturer Krste Iliev, lecturer Dragan Donev

(English language)

Technical editor

Slave Dimitrov, Blagoj Mihov

Address of editorial office

Goce Delchev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201 2000 Stip, Republic of Macedonia



СОДРЖИНА CONTENTS

----- ЈАЗИК

Марија Леонтиќ

ГРАМАТИЧКАТА КАТЕГОРИЈА ПАДЕЖ ВО ТУРСКИОТ
ЈАЗИК И НЕГОВО ПРЕДАВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Marija Leontik

THE CASES IN TURKISH LANGUAGE AND THEIR TRANSLATION

EQUIVALENTS IN MACEDONIAN LANGUAGE 9

Марија Соколова

АСОЦИЈАТИВНОТО ПОЛЕ НА СТИМУЛУСОТ ГЛУП ВО
АСОЦИЈАТИВНИТЕ РЕЧНИЦИ НА МАКЕДОНСКИОТ, СРПСКИОТ,
БУГАРСКИОТ И РУСКИОТ ЈАЗИК

Marija Sokolova

THE ASSOCIATIVE FIELD OF THE STIMULUS STUPID IN THE
ASSOCIATIVE DICTIONARIES OF THE MACEDONIAN, SERBIAN,
BULGARIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

..... 17

----- КНИЖЕВНОСТ

Krste Iliev, Natalija Pop Zarieva, Dragan Donev

SOME COMMON TRAITS SHARED BY ENGLISH RENAISSANCE

REVENGE TRAGEDIES 25

Славчо Ковилоски

КНИЖЕВНОТО И ИСТОРИСКОТО ЗА СИРМА ВОЈВОДА

Slavcho Koviloski

THE LITERARY AND HISTORICAL WORKS ABOUT SIRMA VOIVODA 33

Ранко Младеноски

РАСКАЗИ НА ЕТГАР КЕРЕТ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Ranko Mladenoski

STORIES BY ETGAR KERET IN MACEDONIAN 43

Ева Ѓорѓиевска

РАЗВОЈНИТЕ ФАЗИ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ИТАЛИЈАНСКА ПОЕЗИЈА

Eva Gjorgjievska

THE DEVELOPMENT OF THE ITALIAN MIDDLE AGES POETRY 49

Фатмире Вејсели

ИНТЕРСУБЈЕКТИВНА АНАЛИЗА ВО ДРАМАТА НА
МАРИЛУИЗЕ ФЛАЈСЕР „ЧИСТИЛИШТЕ ВО ИНГОЛШТАТ“

Fatmire Vejseli

INTER-SUBJECTIVE ANALYSIS BETWEEN MOTHER AND SON

IN MARILUISE FLEISSER'S PLAY: THE PURGATORY IN INGOLSTADT 57

Krste Iliev, Natalija Pop Zarieva, Dragan Donev

ATTITUDES TO POETRY IN THE ANTIQUITY AND TO DRAMATIC

POETRY IN RENAISSANCE ENGLAND 65



Ивана Котева, Махмут Челик

ДОАЈЕНОТ НА ТУРСКАТА КНИЖЕВНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА
– ИЛХАМИ ЕМИН

Ivana Koteva, Mahmut Celik

THE DOYEN OF TURKISH LITERATURE IN REPUBLIC OF
MACEDONIA- ILHAMI EMIN

75

----- МЕТОДИКА

Biljana Ivanova, Snezana Kirova, Dragana Kuzmanovska, Marica Tasevska

INVESTIGATION OF INSTRUMENTAL AND INTEGRATIVE MOTIVATION OF
LEARNING SECOND/FOREIGN LANGUAGE IN MACEDONIA

85

Марија Тодорова

МНОГУЈАЗИЧЕН НАСТАВНИК

Marija Todorova

MULTILINGUAL TEACHER

95

Марица Тасевска

МЕСТОТО И УЛОГА НА ВЕШТИНАТА ЗБОРУВАЊЕ НИЗ
НАСТАВНИТЕ МЕТОДИ

Marica Tasevska

THE PLACE AND THE ROLE OF THE SPEAKING SKILL IN
THE METHODS OF TEACHING

101

Марица Тасевска, Адријана Хаџи-Николова, Драган Донеv
МОТИВАЦИЈАТА КАКО КЛУЧЕН ФАКТОР ЗА ИЗУЧУВАЊЕ
НА ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК КАЈ УЧЕНИЦИТЕ ОД
СРЕДНО ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Marica Tasevska, Adrijana Hadzi-Nikolova, Dragan Donev

MOTIVATION AS A KEY FACTOR FOR LEARNING GERMAN
LANGUAGE BY THE STUDENTS OF HIGH SCHOOL

109

----- ПРЕВЕДУВАЊЕ

Даринка Маролова

КУЛТУРНОСПЕЦИФИЧНИ ФЕНОМЕНИ ВО

ИНТЕРЛИНГВАЛНАТА КОМУНИКАЦИЈА

(ГЕРМАНСКИ–МАКЕДОНСКИ, МАКЕДОНСКИ–ГЕРМАНСКИ)

Darinka Marolova

CULTURE-SPECIFIC FENOMENA IN THE INTERLINGUAL COUNICATION

(GERMAN-MACEDONIAN, MACEDONIAN-GERMAN)

119

Драган Донеv, Марица Тасевска, Крсте Илиев

ВЛИЈАНИЕТО НА КУЛТУРОЛОШКИТЕ ОСОБЕНОСТИ ВРЗ

ПРОЦЕСОТ НА ПРЕВЕДУВАЊЕ

Dragan Donev, Marica Tasevska, Krste Iliev

CULTURAL IMPLICATIONS IN THE PROCESS OF TRANSLATION

129

----- *КУЛТУРА*

Marija Krsteva, Dragan Donev, Krste Plev
NEW MEDIA CONTENT – MEME 135

----- *ПРИКАЗИ*

Људмил Спасов, Ирина Петровска
„АКАДЕМСКО ПИШУВАЊЕ 1“ ОД АВТОРКИТЕ ВИОЛЕТА
ЈАНУШЕВА И БИСЕРА К. СТОЈЧЕВСКА 141

КНИЖЕВНОТО И ИСТОРИСКОТО ЗА СИРМА ВОЈВОДАСлавчо Ковилоски¹¹ Институт за македонска литература, Република Македонија
slavcho.koviloski@outlook.com

Апстракт: Во трудот се осврнуваме на начинот на ширење на легендата за Сирма војвода. Интересот за Сирма војвода, започнат уште од времето на Миладиновци, не се изгубил ни во текот на годините по нејзината смрт. Нејзиното име добило статус на симбол на јунаштво на македонската жена. Оттаму, предмет на нашето истражување е да ја одделиме, колку што можеме, историската личност од фолклорно-книжевната претстава за оваа позната ајдутска предводничка.

Клучни зборови: *Сирма војвода, ајдути, жени-војводи, народни песни, книжевни дела, Миладиновци, Георги Трајчев.*

**THE LITERARY AND HISTORICAL WORKS ABOUT
SIRMA VOIVODA**Slavcho Koviloski¹¹ Institute of Macedonian Literature, Republic of Macedonia
slavcho.koviloski@outlook.com

Abstract: In this paper we focus on the way of spreading the legend of Sirma Voivoda. The interest for Sirma Voivoda, which began as early as during the period of Miladinov brothers, was not lost even during the years after her death. Her name gained the status of a symbol of the heroism of the Macedonian woman. Hence, the object of our research is to separate, as much as we can, the historical person from the folklore-literary representation of this famous Ajdut (rebel) leader.

Keywords: *Sirma Voivoda, Ajduts, women-Voivode, folk songs, literary works, Miladinov brothers, Georgi Trajchev.*

1. Вовед

Името на Сирма војвода постојано се провлекува низ македонската историја, книжевност и фолклор, уште од средината и втората половина на XIX век, сè до денес. Воопшто, таа е најпознатата и најопааната македонска ајдутка, војвотка, предводничка на вооружена чета. Интересот за Сирма војвода, започнат уште од времето на Миладиновци, не се изгубил ни во текот на годините по нејзината смрт. Нејзиното име добило статус на симбол на јунаштво на македонската жена. Оттаму,

предмет на нашето истражување е да ја одделиме, колку што можеме, историската личност од фолклорно-книжевната претстава на оваа позната ајдутска предводничка.

Времето во коешто живеела и дејствувала Сирма војвода, родена Сирма Крстева, било време кога ајдутството зело масовни размери. Причините за тоа ги наоѓаме во опаѓањето на тимарско-спахискиот систем во османлиската држава, анархијата и честите војни што ги воделе османлиите, поради општата општествено-стопанска криза, засилената експлоатација на селаните и граѓаните со дополнителни даноци итн. Зголемувањето на бројноста на ајдутските чети „се гледа од повеќе документи каде што поголем број ајдутски и арамиски чети се групирале за извршување на заедничка акција, од катагодишното предупредување од страна на Портата до локалните власти за подготвен пречек на ајдутите во пролетните месеци, од насрчувањето на гонителите на ајдутите дека ќе им припадне целокупниот имот на фатените или убиените ајдути и арамии“. (Турски извори, 1979, стр. 3-4). Во оваа документација се наоѓаат голем број фермани, бујурулдии, списоци на ханиња, решенија, колективни гаранции, темесуци, хуцети, судски пресуди и др.

Општо е прифатено дека ајдутството, како форма на вооружен отпор, се појавило во XVI век. Ајдутските дружини имале различни репутации, во зависност од времето и непријателот. Нивната дејност се протегала од рамките на разбојништвото до форма на отпор против завладувачот, односно ослободителна форма. Ајдутите најчесто биле активни во периодот од Ѓурѓовден до Митровден, значи, од пролет до есен. Најчесто напаѓале ненадејно, од заседи. Всушност, самиот термин ајдут во својата основа го има значењето на крадец, разбојник, бидејќи жртви на ајдутските напади не биле секогаш само османлиите, туку и богатите христијански трговци. „Во времето на робувањето луѓето најчесто станувале ајдути одметници и смели борци против турската власт од лични причини, кога животот им бил загрозен или кога сакале да се одмаздат за стореното насилство. Овие факти не ја менуваат суштината на ајдутството: да биде заштитник на рајата и носител на нејзиниот отпор. Затоа народот ајдутите ги сметал за свои најдобри синови, ги почитувал и сакал и активно учествувал во нивниот борбен живот, изложен на секојдневни опасности; тој сеедно ги помагал, им пружал уточиште, се радувал на нивните успеси, искрено жалел над нивните несреќи“. (Пенушлиски, 2004а, стр. 260).

Ајдутските песни го опеале животот на ајдутите, со сите нивни добри и лоши страни. Според Марко Китевски: „По својата бројност, по богатството мотиви, по естетските вредности, по фактот што опеваат една важна појава од историјата на нашиот народ, ајдутските песни имаа многу важно место во македонската борбена поезија“. (Китевски, 2004, стр. 8).¹ Оттука го извлекуваме заклучокот дека народот и народните умотворци, се одушевувале од жените-борци (ајдутки, војводи). Иако овие песни се помалубројни во однос на песните во кои се пеело за прославлените ајдути, сепак останале и повеќе песни за жени-војводи. Една од најпознатите, ако не и најпознатата песна за жена-војвода се однесува токму на предметот на нашиот интерес, Сирма војвода.

2. Сирма војвода како историски и книжевен лик

Како прв и основен извор за Сирма војвода го зедевме записот на Димитрија Миладинов во Зборникот на Миладиновци, што се наоѓа веднаш под песната со реден број 212, насловена како „Сирма војвотка“. Во прилог ја презентираме целата песна, којашто има 31 стих:

¹ Истото и во: *Ајдутски и револуционерни песни*, 2009, стр. 5.

„Дека се чуло видело,
 Мома војвода да бидит,
 На седамдесет сејмени
 На тија гори зелени,
 На тија води студени?
 Мома им веле, говоре:
 ‘Това сос људба не биват,
 Това сос срдба не биват!
 Земајте прстен од раќа,
 Врзејте прстен на бука,
 Фрлејте редом на нишан;
 Кој ќе ударит прстенот,
 Тој ќе си бидет војвода
 И мене ќе ме ќердосат.’
 Сите фрљаа со редом,
 Никој ми прстен не удри.
 Мома си веле, говоре:
 ‘Подај ми, чауш, пушката!’
 Пушката пукна од раќа,
 Падна ми прстен од бука,
 Пак мома веле, говоре:
 ‘Земајте камен фрлејте,
 Кој ќе ме мене натфрлит,
 Тој мене нека ќердосат,
 Тој млад Војвода да бидет.’
 Сите ми се редом фрљаа,
 Никој с камен не натфрли;
 Сирма ми камен натфрли
 Десет чекори потамо;
 И седамдесет дружина
 Одбраа Сирма војвода“. (Миладиновци, п. 212)

Значи, на почетокот се сретнуваме со една невообичаена слика за ајдутскиот период во Македонија, имено „мома војвода да бидит“ на седумдесет сејмени. Ваквата ситуација се случила благодарение на машката облека што ја носела Сирма, но пред сè, на нејзината храброст, прецизност и сила. Како што може да се види, ништо не е подарено, ниту пак, доделено без причина. Таа го погодила прстенот на буката со пушка и со камен ги наатфрлила ајдутите, дури „десет чекори потамо“. За да влезе во чета, една жена морала да стори натчовечки напори, да ги победи ајдутите во натпреварите, па дури тогаш да биде прифатена во дружината. Во практика, жените морале да вложат дополнителна сила за да докажат дека вредат и дека можат да бидат членови на дружините. Доколку некој маж сакал да биде ајдутин или револуционер, доволно било да положи заклетва за верност или, пак, да изврши одредена задача, која за жените била двојно потешка и двојно поопасна. Дури откако ќе поминеле низа тестови, тие биле прифатени како рамноправни членови. Во дел од случаите, нивната сила и храброст биле наградувани со тоа што биле избирани за војводи, односно бајрактари на дружините.

Како што спомнавме, во таа прилика Димитрија за првпат изнесува историски сведоштва за физичкото постоење на Сирма, презентирајќи ни податоци за нејзиното родно место, за просторот каде ајдукувала, за оружјето што го носела, односно за

нејзиното ајдутство, за нејзиниот приватен живот, како и за последните години проживеани во Прилеп. Иако скуден, овој запис на најстариот од браќата Миладиновци, ни овозможува поглед кон животниот пат на Сирма, уште тогаш зачинет со романтичарски елементи.

Еве ја целосната белешка што Димитрија Миладинов ја оставил под песната бр. 212, којашто се однесува на Сирма војвода: „Таја песна је од Гаре, село од Долна Дебра - Сирма се роди во Дебарско село Тресанче. Девојка бидвештем под машко облекло опходи как војвода планините Бабин Трап, Стогово, Барбара, Карчин. Момците кои таја водеше, ја узнаха како девојка, кога је се скинаха петлиците од градите. Таја на еден ден од Крушово појде в Прилеп и се врати назад; и од Крушово појде в Кичево т.е. на еден ден истрча растојање од осумнаесет часа. Таја се мајки на еден Миак Българин од Крушово. Неја осумдесетгодишна видохме во Прилеп, и од устата нејсина чухме за младоста је. В одајата је под перница држеше кубурите полни, и сабји, обесени на сидот, висеха над неа. Д. М.“. (Миладиновци, 1983, песна 212, стр. 299).

Оттука ќе извлечеме повеќе податоци кои може да ни помогнат во одгатнувањето на историската Сирма војвода. Според информациите на Димитрија Миладинов, Сирма била родена во дебарското село Тресонче, односно во Мијачијата. Бидејќи песната што Димитрија ја слушнал потекнувала од селото Гари, исто од Дебарско, можеме да заклучиме дека таа веќе била идентификувана како хероина на овој крај. Облечена во машка облека, преправена како маж, Сирма со својата дружина од седумдесетина сејмени, како што се пее во песната, била активна во пределите на планинските краишта на Бабин Трап, Стогово, Барбара, Крчин, односно на поширокиот потег од Бистра, до јужните падини на Шар Планина, до Кичевско на југ и Дебарско на исток.

За да добиеме општа претстава за местата и пределите каде што дејствувала Сирма војвода, ќе наведеме еден запис на патописецот Едмунд Спенсер од 1850 година кој дава убава слика за тоа време. Патописот се однесува на пределите околу Тетово и Тетовско, но сметаме дека тој може да се однесува на кој било дел од Балканот, а особено на западните делови од Македонија: „При патувањето низ одредени немирни краишта на земјата, на кирациите им беше дозволено да носат оружје. Тие патуваа во група од дваесетина или триесетина, па дури и стотина луѓе, кога требаше да се помине некоја опасна област. Тие повеќепати се соочуваа со напади коишто ги одбиваа иако беа нападнати од двојно помногубројни бандити“, и додава дека требало да „се потсетиме дека патуваме во една земја каде што недостигаат патишта, а каде што стоката се транспортира на натоварени животни“. (Македонија во делата на странските патописци, 1992, стр. 9-10). Во такви услови, високи планини, опасности од османлиска војска и качачки банди, воопшто не било лесно да се биде член, а уште помалку да се биде водач на ајдутска дружина. Токму затоа, високо ги вреднуваме физичките и психичките особини со кои се карактеризирала Сирма, што впрочем го истакнува и Димитрија Миладинов.

Во оваа прилика треба да истакнеме дека годината на нејзиното раѓање е определена според записот на Д. Миладинов дека неа, на осумдесетгодишна возраст ја видел во Прилеп. Познато е дека по патувањето во Србија и Австро-Унгарија, Димитрија прероден „Од Савел во Павел“, според зборовите на Кузман Шапкарев, есента 1856 година се вратил во Македонија и станал учител во Прилеп. Ете тука, тој активно се зафатил, меѓу другото, и со собирање на народни умотворби. Тука, во 1856 година и ја сретнал прочуената Сирма која му раскажала за својот живот, и за која, за жал, Димитрија го оставил само овој краток запис. Значи, врз основа на

информацијата дека тогаш Сирма имала осумдесет години, определена е 1776 година, како време на нејзиното раѓање.

Понатаму, воочлив е восхитот на запишувачот Миладинов за нејзината физичка сила, бидејќи „на еден ден истрча растојање од осумнадесет часа“, најпрво: „од Крушово појде в Прилеп и се врати назад; и од Крушово појде в Кичево“. Треба да земеме предвид дека белешката на Димитрија се базирала врз сопствените искази на Сирма и дека секако доколку навистина се случило, тоа би претставувало своевиден подвиг, невозможен и за голем број мажи. Сепак, веруваме дека Миладинов без предубедување го прифатил овој нејзин исказ. Во ширење на легендата за Сирма војвода придонел и прилепчанецот Георги Трајчев. Во една прилика тој ја презел оваа информација за Сирма, но додека кај Миладиновци тој подвиг се случил само еднаш, кај Трајчев станало: „секој ден по 18 часа била на нозе“ (Трајчевъ, 1941, стр. 120) што е голема разлика.

Кај Трајчев забележуваме и друга комозија во толкувањето на Миладиновци. Така, „В одајата је под перница држеше кубурите полни, и сабји“, тој интерпретирал: „Во нејзината одаја Миладинов видел сабји и пиштоли“. (Трајчевъ, 1941, стр. 120). Во овој случај, извршена е замена на боевото оружје, кубурите станале пиштоли, што секако е во склад со намената на ова оружје, но сепак постои разлика во начинот на употреба и изгледот на кубурот, со модерниот пиштол, односно револвер од времето кога Трајчев пишувал за Сирма (прва половина на XX век). Овие податоци ги изнесуваме како пример за начинот на кој уште повеќе се ширела легендата за Сирма војвода: со постепени додавања и преувеличувања кои не кореспондирале со првичниот извор.

Последниот дел од записот на Димитрија се однесува на нејзиното мажење за некој Мијак од Крушево, за кого се знае дека се викал Велко Спиrow и дека бил бајрактар во нејзината чета. Ова ни покажува, наспроти тврдењата дека за неа дознале дека е жена дури откако ѝ се скинале „петлиците од градите“, дека сепак некои од четата знаеле за нејзиниот пол. Веруваме дека оттаму е и привлечноста и подоцнежниот брак со бајрактарот на четата Велко Спиrow. Што се однесува, пак, до прашањето на нејзината преселба и живот во Прилеп, него го доведуваме во врска со значењето на овој град во средината на XIX век на полето на културата и просветата, но уште повеќе поради неговото значење како еден од најголемите панаѓурски центри во европскиот дел на Османлиската држава, каде што престојувале голем број нејзини сограѓани од Мијачијата.² Се разбира, голема улога во изборот на градот каде што живеела по ајдукувањето имала револуционерната традиција на Прилеп.

Сирма Крстева, попозната како Сирма војвода тука и го завршила својот живот. За тоа дознаваме, повторно, од еден краток запис на Кузман Шапкарев, оставен како забелешка во неговата *Автобиографија*. Таа гласи: „неа ја убија

² Најистакнат е примерот со познатиот трговец од Лазарополе, Ѓурчин Кокале (1775-1863), којшто бил современик на Сирма. Тој во своите *Наказанија*, односно *Автобиографија*, пишува за неколку доаѓања во Прилеп каде што купувал стока. Така, за 1795 година запишал: „каздисах (заработив – б.м.) малу пари. Појдох во Прилеп, купих едно конче. Му го дадох Цигулу вујкове. Беа му го украде. Пак до годината појдох, купих два, пак едниот ми пшовиса. Пак другата година зедох алот и терав свини. Каздисав многу, от Господа, сполај му, ме дарува дар голем колку радех“. А пак за 1797 година, Кокале запишал: „прикупих офци. Појдох во Прилеп. Идеески оздола зедов еден кон арслан“. Во 1802 година, Кокале повторно го сретнуваме во Прилеп. Од горе наведеното може да се види дека Кокале неколку години по ред одел во Прилеп каде што купувал стока. Трговијата остварена во овој град придонела тој да заработи („каздиса“) многу пари, при што зел и еден ан. (АО ИНИ, *Автобиографија на Ѓурчин Кокале*, Сл. IV. 272, 8-9).

прилепските Турци во 1864 година кога одеше од градот кон Варош“. (Снџгаровъ, 1927, 64). Записот ни овозможува да го потенцираме значењето на Сирма војвода, којашто и на повозрасни години не била заборавена од Турците, но исто така нè доведува во ситуација повторно да се вратиме на прифатената година на нејзиното раѓање. Доколку таа е точна, тогаш можеме само да заклучиме дека во 1864 година, кога имала 88 години, била сè уште здрава и силна за пеш да го помине растојанието од Прилеп до Варош, кое не е толку мало.

Во оваа прилика ќе се навратиме и на две други прашања: зошто не се познати борбени подвизи на војвотките и како тие застанувале на чело на четите. Одговор на нив дава познатиот македонски фолклорист Кирил Пенушлиски: „Инаку, во ајдутските песни за моми војводи (Сирма, Бојана, Румена, Босилка и др.) ретки се описи за нивните борбени подвизи од проста причина што тие биле заеднички – на дружината. Но, објаснувањето зашто момата станала војвода на дружината се правда исклучиво само со нејзиното јунаштво: само таа успеала да погоди ‘врзан прстен на бука’ и да ги натфрли сите ајдути во фрлање камен од рамо!“ (Пенушлиски, 2004б, стр. 182).

Истакнувајќи го нејзиното војводство, отвораеме проблематика поврзана и со прашањето за полот и родот. Во тоа време не било вообичаено жените да одат во планина како дел од ајдутски дружини. Некои од таквите дружини и не сакале да примат жена во своите редови. Според Александар Матковски, турските документи покажуваат дека „жената-ајдутка била само исклучок“. (Матковски, 1983, стр. 192). Иако се евидентирани по еден или два случаи за ајдутки, почнувајќи од XVII век, сепак нивниот број останал скоро незабележителен во однос на ајдутите. Меѓутоа, како што забележавме на почетокот, состојбата е малку поинаква во фолклорот.

Покрај спомнатите Сирма, Бојана, Румена и Босилка или Босилка, во македонскиот фолклор се забележани повеќе песни посветени на моми војводи: „Мома Елена дервенција“ (Шапкарев, п. 354), „Јанка, ајдучка војвода“ (Шапкарев, п. 660), „Јанка војвода и гората“ (Михајлов, п. 392), „Цвета војвода“ (Михајлов, п. 395), „Грозда војвода и нејзината дружина“ (Михајлов, п. 396), „Злата бајрактарка“ (Молерови, п. 41), неименуваната мома во „Мома буљукбаш“. (Миладиновци, п. 228) и други.

Интересно е што познатата песна за Сирма војвода има повеќе варијанти кај кои почетниот модел е скоро идентичен со песната објавена од Миладиновци. Со оваа постапка, создавачот или интерпретаторот на почетокот информира со специфични модели од стихови. Нивните значења ги сфаќаме како комплекс поврзани релации, со цел да се претстават: случки, односи, историски настани, кои како модели формираат свои низи. Како што забележува Ленка Татаровска, овие низи може да се групираат според „семантичката нијансираност на глаголот кој во носивоста на дејството изразува претежно надворешни случувања (на пример: рожба родила..., свадба чинит..., личба личит... и сл.). Наспроти нив, постојат почетни модели кои место глагол содржат други изразни елементи за да го означат процесот на обраќање, создавање и сл.“. (Татаровска, 1985, стр. 162-163). Овие постапки на почетни обраќања вообичаено го носат понатамошниот развој на дејствието. Како пример ќе ги земеме стиховите од песната „Тодора ќерка“: „Каде се чуло, видело, / Момичка војска да војвит / Токму за девет години, / Никој да не ја узнаит, / Дури се сама казала!“ (Миладиновци, п. 201). Истиот почетен модел го сретнуваме и во друга песна кај Миладиновци, насловена како „Мома буљукбаш“: „Дали се чуло, видело, / Мома буљукбаш да бидит, / Со сто ј педесет сејмени, / Со тристамина делии“. (Миладиновци, п. 228).

Пенушлиски утврдува дека во погоре наведените стихови од песната „Годора ќерка“, традицијата одиграла соодветна улога: „во јуначките песни момата е војник, во ајдутските песни таа е војвода. Подоцна, при појавата на комитските песни, како што ќе видиме, овој ист стих повторно се адаптира, во согласност со идејната подлога на сенародната борба за слобода“, при што употребата на овие стихови е „само своевиден традиционален чин на идеализација за постигање на силен ефект“. (Пенушлиски, 2004б, стр. 181). Ова е сосема разбирливо, бидејќи непријателот скоро секогаш станува бездушен кога против себе има силна жена, која предводи дружина.³

Бидејќи песната за Сирма војвода има повеќе варијации и е застапена во повеќе зборници на македонски народни песни, се одлучивме да ги спомнеме само оние кои, според нас, се значајни поради времето и местото кога се запишани или објавени, и кои содржат дополнителни белешки. Токму таква е верзијата на песната „Сирма Војвода“ (п. 206), со 22 стиха, објавена од Јосиф Чешмециев во *Македонски народни песни*, каде што се наоѓа и забелешката: „Пеана од Гоце Делчев, неколку дена пред да биде убиен“. Песната е со нотен запис. (Чешмециев, 2017, стр. 239).

Понатаму, веднаш по Втората светска војна и ослободувањето на Вардарскиот дел на Македонија, во редакција на Блаже Конески од печат излезе книгата *Збирка на македонски народни песни*. Во неа, меѓу другите, иако без наслов, е застапена песната за Сирма војвода, овојпат со 33 стиха, 2 повеќе од онаа на Миладиновци. Текстовите на двете песни се идентични, со таа разлика што по петтиот стих кај Конески се додадени следните стихови: „Дружина свидно не падна / дека е мома војвода“. (Збирка на македонски народни песни, 1945, стр. 69-70).

Како мошне значајна ја оценуваме и песната „Дека се чуло видело мома војвода да биде“, објавена во збирката *Македонски борбени народни песни* од Васил Хаџиманов. Песната претставува пократка варијанта, со 15 стиха и со нотен запис. Под неа е забележано: „Пеел Глигор Маџунков од с. Рожден, Тиквешко, 1938, борбена песна за Сирма војвода“. (Хаџиманов, 1960, стр. 23).

Во годините по создавањето на македонската држава Сирма била инспирација и за повеќе дела од уметничка литература. Ќе наведеме само неколку од нив: Блаже Конески, песна „Сирма војвода“; Иван Чаповски, песна „Сирма војвода“; Бошко Смаќоски, драма *Сирма војвода*; Видое Подгорец, роман *Сирма војвода*; Снежана Атанасова-Чадиковска, песна „Сирма војвода“; Апостол Јовановски со илустрираната книга од Миле Топуз, *Сирма војвода*; понатаму Апостол Поп-Јовановски, *Сирма војвода: легенди* и *Македонски народни легенди* и др. Наведениве

³ Како пример ќе го наведеме случајот со Екатерина (Катерина) Арнаудова од Неврокоп. За неа пишувало француското списание *Le Petit Journal*, кое во бројот 662 од 26 јули 1903 на насловната страница ја илустрирало Арнаудова со своите соборци во акција („Événements D'Orient, Une Jeanne d'Arc Macédonienne“, *Le Petit Journal, Supplément illustré*, No. 662, 26 juillet 1903). Кон активностите на Арнаудова и другите македонски револуционерки се осврнале и неколку американски весници (*Evening star*, Washington, D.C., 04 April 1904; *Omaha daily bee*, Omaha, 03 April 1904), меѓу кои најзначаен осврт дал *The Saint Paul globe* од 8 мај 1904 година, под насловот „Македонските Јованки Орлеанки“. Во неа, „мадам Арнаудова“ е опишана како жена која водела десетина битки од кои излегла неповредена. Понатаму, во текстот се наведува дека „пред неколку години, сега е во триесеттите, мадам Арнаудова влезе во редовите на револуционерите и нејзиното присуство е инспирација за одредите на кои таа била член што резултирало со извршување на некои од најсмелите дела. Таа е голема, мрачна жена, која зборува само кога има нешто да каже, но кога таа се обраќа на групата мажи, за неколку минути тие се подготвени да се справат со целата војска на Султанот. Ништо не ги демотивира османлиите толку многу колку тоа што ја гледаат мадам Арнаудова меѓу кој било одред на бунтовниците со кој тие може да се судрат“. (Albert Sonnichsen, „Macedonia's Joans of Arc“, *The Saint Paul globe*, St. Paul, 08 May 1904, 5).

дела не се конечен список на дела посветени на Сирма војвода, бидејќи нејзиното име се сретнува и во други творби, што претставува поле на друг, дополнителен интерес. Во конкретниот случај сакавме само да го покажеме патот на негувањето на името на Сирма војвода до денешен ден.

Спојувајќи го фолклорот со индивидуалната уметничка поезија, Конески прави извонредна синтеза на народната песна за Сирма, со самовилската песна „Јован Попов и самовила“, и двете од *Зборникот* на Миладиновци, додавајќи современа нитка од современиот живот на жените, кога отворено може да станат „улави љубовници“. Во таа насока, наоѓајќи се помеѓу фолклорот и книжевноста, а пишувајќи за песната „Сирма“ од Конески, Георги Старделов забележува дека: „никој не разбрал во што беше нејзината болка, која несреќа ја натерала да ги бара горските ширини и пискотот на куршумите, па самата ноќе се проколнуваше зошто го прави сето тоа“. Веднаш потоа Старделов прашува: „Во што е, значи, трагизмот на Сирма, на Сирма Војводата?“. И дава одговор: „Во тоа што е таа родена за слобода. Тоа чувство таа нема да го жртвува за ништо друго на светот. Во тоа трагично чувство да си загледан само во себе и единствено во себе, чувството за слобода да не биде само првично туку и пред секое друго чувство, тоа чувство да биде дури и пред чувството за својата рожба, пред мајчинското чувство, во тоа е величието на Сирма и нејзиниот егзистенцијален трагизам“. (Старделов, 1990, стр. 232).

Оттаму, сметаме дека на Сирма може да се гледа како на претставничка не само на индивидуалниот хероизам и бунтовничка од ајдутско време туку и како на претставничка на борбениот женски дух во секое време. Таа е неконвенционална (носи машка облека), силна е (натфрла со камен дури седумдесет ајдути), прецизна е (не ѝ затреперува раката во најважниот момент) и има храброст да предводи дружина составена само од мажи.

3. Заклучок

Како што може да се види од приложеното, споменот за Сирма меѓу народот не престанал да тлее и се негувал во вид на песна дури и по стотина години од нејзината смрт. Како што можевме да видиме, вистинското име на Сирма војвода било Сирма Крстева. Родум била од селото Тресонче од Дебарско, Мијачијата. Песната со реден број 212, од *Зборникот* на Миладиновци, заедно со белешката на Димитрија Миладинов се основни извори во реконструирањето на нејзиниот живот. Годишната на нејзиното раѓање (1776) е определена од записот на Димитрија, кој во 1856 година како осудесетгодишна старица ја видел во Прилеп. Песната за Сирма војвода „Дека се чуло видело“ има повеќе варијанти, во зависност од пејачот и местото каде што е пеена. Покрај бројните фолклорни творби, името на Сирма војвода се сретнува и во повеќе уметнички текстови создадени од современи македонски автори.

Користена литература:

1. *Ајдутски и револуционерни песни*. (2009). Избор, редакција, предговор и белешки д-р Марко Китевски. Скопје: Камелеон.
2. Архивско одделение на Институтот за национална историја: АО ИНИ. *Автобиографија на Ѓурчин Кокале*. Сл. IV. 272.
3. „Événements D'Orient, Une Jeanne d'Arc Macédonienne“. (1903). *Le Petit Journal, Supplément illustré*, No. 662.
4. *Збирка на македонски народни песни*. (1945). Редактирал Блаже Конески. Скопје: Издава Државното книгоиздателство на Македонија.

5. Китевски, М. (2004). *Македонски народни борбени песни, Антологија по повод 60 години од АСНОМ*. Скопје: Менора.
6. *Македонија во делата на странските патописци, 1850-1864*. (1992). Подготвил Александар Матковски. Скопје: Мисла.
7. Матковски, А. (1983). *Отпорот во Македонија*, 3. Скопје: Мисла.
8. Миладиновци, Д. и К. (1983). *Зборник на народни песни*. Под редакција на Харалампие Поленаковиќ и Торор Димитровски. Скопје: Македонска книга.
9. Пенушлиски, К. (2004а). *Македонски фолклор (историски преглед)*. Скопје: Матица македонска.
10. Пенушлиски, К. (2004б). *Македонската борбена народна лирика*. Скопје: Матица македонска.
11. Снџгаровъ, И. (1927). „Приносъ къмъ историята на просвѣтното дѣло въ Македония. Една автобиографија на Кузманъ Шапкаревъ отъ 1864 година“. *Македонски Прегледъ*, Година III, книга 1. Софија.
12. Старделов, Г. (1990). *Одземање на силата: поезијата на Блаже Конески*. Скопје: Мисла.
13. Татаровска, Л. (1985). „Почетни обраќања во македонската усна поезија - Модели на комуницирање“, *Спектар*, бр. 6. Скопје: ИМЛ
14. Трајчевъ, Г. (1941). *Книга за Мияцитъ (историко-географски очеркъ)*. Македонска библиотека № 12. Софија.
15. *Турски извори за ајдутството и арамиството во Македонија (1725-1775)*, IV. (1979). Превод, редакција и коментар д-р Александар Матковски. Скопје: ИНИ.
16. Хаџиманов, В. (1960). *Македонски борбени народни песни*. Скопје: „Кочо Рацин“.
17. Чешмеџиев, Ј. (2017). *Македонски народни песни*. Составил и редактирал д-р Марко Китевски. Скопје: Гирланда.

*

- Sonnichsen, A. (1904). „Macedonia's Joans of Arc“, *The Saint Paul globe*. St. Paul.